

“МОНГОЛЫН НУУЦ ТОВЧОО”-НЫ ХЯТАД ОРЧУУЛГАД ХИЙСЭН АЖИГЛАЛТ

Г.Элдэв-Очир¹¹

Abstract: “Mongolian secret history” has been translated into many languages of the world, and only a few Chinese translators have translated it in their own way. One of them is Xie Zaishan, who translated Ts. Damdinsuren’s “Mongolian secret history” published in 1947, in 1956.

Therefore, in this article, we have tried to compare Chinese translation of some verses of the “Mongolian secret history” to the original version.

Түлхүүр үг: МНТ, монгол шүлгийн онцлог, хятад шүлгийн онцлог, шүлгийн орчуулга

“МНТ”-г дэлхийн олон хэлэнд орчуулсан байдгаас зөвхөн хятад хэлэнд хэд хэдэн орчуулагч өөр өөрийн арга барилаар орчуулжээ. Эдгээрийн нэг нь Ц.Дамдинсүрэн гуайн 1947 онд орчин цагийн монгол хэлнээ хөрвүүлсэн “МНТ”-г орчуулагч Ше Зайшаний (谢再善) 1956 онд хийсэн орчуулга юм.

Тэрбээр энэхүү орчуулгын бүтээлийнхээ өмнөх үгэнд “урьд нь би хятад хэлээр авиачлан буулгасан МНТ-г (元朝秘史) монгол хэлээр сэргээх гэж оролдож байсан бөгөөд дараа нь монгол хэлнээс хятад хэлнээ орчуулав. Харин 1947 онд БНМАУ-ын ШУА-аас хэвлэсэн Ц.Дамдинсүрэнгийн орчин цагийн монгол хэлнээ хөрвүүлсэн МНТ-г үзэж, 1956 онд хятад хэлнээ орчуулан хэвлүүлсэн болно” гэжээ.

Ше Зайшань бол МНТ-г нэлээд гүнзгий судалж, энэ чиглэлээр мэргэшсэн судлаач, орчуулагч хүн юм. Уг орчуулгыг ерөнхийд нь авч үзвэл, эхийг ягштал сайн баримтлан, утгачлах, үгчилэх хоёр аргыг чадамгай хослуулсан байна.

Иймд бид энэхүү өгүүлэлдээ МНТ-ны зарим шигтгэл шүлгийг хятад хэлнээ хэрхэн орчуулсан талаар уг эхтэй нь харьцуулан үзэхийг оролдлоо.

56-р зүйл.

1. Тэврэх хайрт эр чинь
2. Тэртээ давааг давав.
3. Уйлан санах эр чинь
4. Ус олныг гэтлэв.
5. Хайлж уйлавч
6. Харж чамайг үзэхгүй,
7. Хайж эрэвч
8. Хаалга зам нь олдохгүй.

¹¹ Доктор, МУИС, ШУС, Ази судлалын тэнхим

Хятад орчуулга:

1. 你的亲爱的丈夫
2. 已经越过了千山
3. 你的心爱的丈夫
4. 已经度过了万水。
5. 你虽然痛哭
6. 但也不能回顾你一下
7. 你虽然想去寻觅
8. 但是找不着道路了。

Хятад орчуулгыг үгчлэн орчуулбал:

1. Энхрий хайрт нөхөр чинь
2. Мянган уулыг хэдийн давжээ
3. Зүрхний хайрт нөхөр чинь
4. Түмэн голыг хэдийн гаталжээ.
5. Чи хэдий уйлан гашуудавч
6. Чамд буцаад ирэхгүй
7. Чи хэдий эрэн хайхыг бодовч
8. Зам мөрийг нь олж чадахгүй.

“МНТ”-ны 56-р зүйлд буй энэхүү шүлгийн орчуулгад хэлбэрийн талаас 1-3 мөр, 2-4 мөр, 5-7 мөр, 6-8 мөрийн толгойг эн зэрэгцүүлэн холбож, мөрийн үеийн тоог 7-8 байхаар тааруулан тэнцүүлж, монгол шүлгийн үг, үеийн тоо тэнцүү байдаг дэг ёсыг хадгалахыг зорьж, хятад шүлгийн айзам, хэмнэлийн зарчмыг баримталсан боловч зарим хэсэгт эхээс ондоо буюу утгын хувьд ойролцоо боловч эхийг яг таг баримтлаагүй, утгыг дэлгэрүүлэн орчуулсан байдал ажиглагдлаа. Тухайлбал, “Тэврэх хайрт эр чинь, тэртээ давааг давав...” гэдгийг “Энхрий хайрт нөхөр чинь, мянган уулыг хэдийн давжээ...” гэж орчуулснаар, “тэртээ даваа” гэснийг “мянган уул” хэмээн орчуулж, “Уйлан санах эр чинь, ус олныг гатлав...” гэдгийг “Зүрхний хайрт нөхөр чинь, түмэн голыг хэдийн гаталжээ...” гэж “Ус олныг” гэснийг “түмэн гол” хэмээн хятад хэлний тооны бэлгэдлийг ашиглаж, “маш олон” гэсэн санааг агуулж, эхэд байхгүй утга санааг нэмэн дэлгэрүүлсэн нь ажиглагдаж байна. Гэвч энэхүү орчуулга ерөнхийдөө эхийн агуулгыг бүрэн гаргаж, АБАБАВАВ хэлбэрээр толгой холбон эхийн хөг аялгууг хадгалахыг зорьжээ.

64-р зүйл.

1. Харь улсыг үл довтлон
2. Хацар сайт охидоо
3. Хасаг тэргэнд суулгаж
4. Хар буур хөллөж
5. Хатируулж одож
6. Хаан болсон та нарын
7. Хатан сууринд дэвшүүлж
8. Хамт суулгана.
9. Өөр иргэнийг үл тэмцэн
10. Өнгө сайт охидоо
11. Өлжгэтэй (суудалтай) тэргэнд суулгаж
12. Өл буур хөллөж
13. Үүсгэж одож

14. Өндөр суурь эзлэгчдийн
15. Өрөөл хань болгоно.

Хятад орчуулга:

1. 不侵伐他人的国土
2. 使美貌的女子
3. 坐在大车上
4. 驾着黑色骆驼
5. 一点一点地跑到
6. 合罕你们的面前
7. 让她作为妃子
8. 和合罕坐在一起。
9. 不争夺他人的百姓
10. 使美貌的女子
11. 坐在有座的车上
12. 驾着青色骆驼
13. 一晃一晃地走到
14. 至尊高位的身旁
15. 作为亲密的伴侣。

Хятад орчуулгыг үгчилэн орчуулбал:

1. Харь улсад үл довтолж
2. Хацар гоо охидоо
3. Том тэргэнд суулгаж
4. Хар тэмээ хөллөж
5. Аажим аажим давхиулж
6. Хаантан та нарын өмнө
7. Түүнийг хатан болгож
8. Хаантай хамт суулгана.
9. Бусдын иргэдийг үл довтолж
10. Хацар гоо охидоо
11. Суудалтай тэргэнд суулгаж
12. Өл тэмээ хөллөж
13. Сажилуулан алхуулж
14. Эрхэм дээдсийн дэргэд
15. Дотны хань болгоно.

“МНТ”-ны 64-р зүйлд буй энэхүү шүлгийн орчуулгад эхийн адил 1-8, 9-15 дугаар мөрөнд утга санааг багцалсан ч толгой холбох, эн зэрэгцүүлэх, мөрийн үеийн тоог тэнцүүлэх зэрэг хятад шүлгийн айзам, хэмнэлийн зарчмыг баримтлаагүй байна. Гэвч эхийн утга санаа ерөнхийдөө бүрэн буусан боловч зарим хэсэгт, тухайлбал, “хатируулж одох, үүсгэж одох” гэдгийг “аажим аажим давхиулж, сажилуулан алхуулж” гэсэн байдлаар эхийн утга санааг өөрчилжээ. Гэвч энэ нь утга санааны хувьд өөрчилсөн мэт боловч хэлбэрийн талаасаа “一点一点地跑到”, “一晃一晃地走到” гэж 5 ба 13 дугаар мөрийг айзам хэмнэлээр хослуульж, тухайн шүлгийн багцалсан утга санаанд хөг аялгуу нэмж буй нь сайшаалтай байна. Шүлгийн орчуулгад агуулга, хэлбэрийн аль

нэгийг орчуулж, нөгөөг нь орхиж болохгүй (Д.Дашдаваа, 1988:72) хэмээх үзэл санааг орчуулагч Ше Зайшань баримталж орчуулжээ гэж үзэж болно.

96-р зүйл.

1. Хар булган дахын чинь хариуд
2. Хагацсан улсыг чинь
3. Хамтатгаж өгье
4. Булган дахын чинь хариуд
5. Бутарсан улсыг чинь
6. Цуглуулж өгье.
7. Бөөр нь бөгсөнд байг
8. Цэр нь цээжинд байг
9. (Ах захтай болог) гэв.

Хятад орчуулга:

1. 黑貂鼠皮袄的报答是
2. 要把你的离散的部众
3. 给你聚集来。
4. 黑貂鼠皮袄的报答是
5. 要把你的离散的部众
6. 给你招集来。
7. 蛋应在裤裆里
8. 痰应在喉咙里。
9. (应该有上有下)

Хятад орчуулгыг үгчилэн орчуулбал:

1. Хар булган дахын хариуд
2. Хагацсан түмнийг чинь
3. Хурааж чамд өгье.
4. Хар булган дахын хариуд
5. Хагацсан түмнийг чинь
6. Хурааж чамд өгье.
7. Өндөг нь салтаанд байг
8. Цэр нь хоолойд байг
9. (Дээр, доор гэж байх ётсой)

“МНТ”-ны 96-р зүйлд буй энэхүү шүлгийн орчуулгад 1-3 дугаар мөрийг 4-6 дугаар мөрөнд давтаж, 1 ба 3, 4 ба 6 дугаар мөрөнд *hei, gei* гэх авиа ойролцоо үгээр эн зэрэгцүүлэн холбож, 7-8 дугаар мөрөнд *dan, tan* гэж мөн авиа ойролцоо үгээр толгой холбож, 7-8 дугаар мөрөнд 6 үеэр айзам хэмнэлийг үүсгэн орчуулсан нь уран яруу болгожээ. Харин эхэд буй “Бөөр нь бөгсөнд байг, Цэр нь цээжинд байг” гэх хэллэгийг “Өндөг нь салтаанд байг, Цэр нь хоолойд байг” гэсэн байдлаар ерөнхий утга нь ойролцоо боловч хятад уншигчдад ойлгомжтой байх үүднээс бага зэрэг өөрчлөн орчуулжээ. Мөн монгол хэлэнд “ах захтай байх” тухай хэллэг байдаг бөгөөд хаалтанд оруулсан энэ хэсгийг хятад хэлний “дээр, доор гэж байх ёстой” буюу хятад сэтгэлгээний онцлогийг харгалзан буулгажээ. Гэвч хятад хэлний “дээр, доор” гэх үгэнд “ихэс дээдэс болон эгэл ард” гэх эсрэгцсэн утга ч агуулагддаг. Тухайлбал, хятад хэлэнд “上有政策, 下有对策” гэх хэллэг байдаг бөгөөд үгчилэн орчуулбал “дээр бодлого байдаг, доор арга байдаг” буюу төр засагт

бодлого гэж бий, эгэл ардад арга заль гэж бий гэсэн утга агуулдаг. Гэсэн хэдий ч ерөнхий утга агуулга нь ойролцоо байгаа нь чухал юм.

Манай нэрт яруу найрагч Б.Явуухулан “Яруу найргийн орчуулгын асуудалд” хэмээх өгүүлэлдээ, яруу найргийн орчуулгад эрхэмлэвэл зохих 4 зүйл бий. Үүнд: 1. Санааг тод буулгах 2. Дүр, зураглалын өвөрмөц нарийныг хадгалах 3. Шүлгийн өнгө аяс, хөгжмийг хадгалах 4. Шүлгийн хэлбэрийг хадгалах хэрэгтэй гэжээ. (Д.Дашдаваа, 1988:64) Үүнээс үзэхэд, шүлгийн орчуулгад агуулга, хэлбэрийн зохицол, хэм хэмжээг нарийн тохируулах нь туйлын чухал болох нь харагдаж байна. Өөрөөр хэлбэл, агуулга, хэлбэрийн аль нэгийг олтгойлох аваас эх зохиолоос холдон хөндийрдөг. Шүлэг, яруу найраг нь тухайн хэлний онцлогт тохирсон айзам хэмнэл, бүтэцтэй тул “МНТ”-ны шүлэг ч мөн ийм байдлаар бичигдсэн байдаг.

Ше Зайшаны “МНТ”-ны орчуулга нь туйлын нягт нямбай, эхийн утга санааг тун нарийн ойлгож, судалж орчуулсан бөгөөд Ц.Дамдинсүрэн гуайн “МНТ”-г хятад хэлээр авиачлан буулгасан “МНТ”-той харьцуулан судалж, цаад утга агуулгыг бүрэн судалсан нь харагдаж байна. Дээрх шүлгийг орчуулгаас гадна, “МНТ”-ны үндэсний онцлог бүхий үг хэллэг, хэлц хэллэг, хэл найруулга, дүр дүрслэл зэргийг хэрхэн орчуулсныг мөн тал бүрээс нь судлан шинжилж, монгол-хятад орчуулгын онцлог, өвөрмөц талыг нь гаргаж ирэх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Ном зүй

- Дамдинсүрэн.Ц, Монголын нууц товчоо, Улаанбаатар, 1990
Дашдаваа.Д, Уран зохиолын орчуулгын тухай, Улаанбаатар, 1988
Хүрэлбаатар.Л, Монгол орчуулгын товчоон, Улаанбаатар, 1995
Ше Зайшань, Монголын нууц товчоо, Шанхай, 1956